

Metody prognozowania bezpieczeństwa – perspektywa metodologiczna, edukacyjna, pragmatyczna

Streszczenie: Potrzeba prowadzenia badań i upowszechnianie uzyskanych wyników w naukach o bezpieczeństwie jest koniecznością, szczególnie w aspekcie ich praktycznego znaczenia dla bezpieczeństwa człowieka, społeczeństwa i państwa, ale również w wymiarze edukacyjnym. Ze względu na turbulencyjność i dynamikę zmian, a także wielość i nową jakość ujawniających się aktualnie w środowisku bezpieczeństwa państwa wyzwań, konieczne jest postrzeganie otaczającej rzeczywistości w sposób konstruktywny i myślenie o przyszłości w kontekście strategicznym. Zamierzeniem autorów i głównym celem rozdziału jest zatem omówienie metodologicznych, edukacyjnych i pragmatycznych aspektów związanych z rozwiązywaniem dylematów w obszarze bezpieczeństwa państwa, w tym z wykorzystaniem określonych metod, technik i narzędzi badawczych, gwarantujących poznanie przedmiotu badań w sposób usystematyzowany, obiektywny i powtarzalny. W tym kontekście wykorzystanie metod, technik i narzędzi badawczych to wymiar przemysłu nad istotą potrzeby kształcenia w zakresie bezpieczeństwa tj. potrzebą budowania potencjału niezbędnego do podejmowania trafnych metodycznie, przemyślanych, właściwie zaprojektowanych i zorganizowanych działań na rzecz bezpieczeństwa państwa we wszystkich wymiarach. Postulowany standard rozumienia i uczenia bezpieczeństwa powinien być przyjazny i przystępny zarówno na etapie edukacji, jak i na stanowiskach służby/pracy absolwentów studiów na kierunku bezpieczeństwo. Istotą kształcenia powinno więc być przede wszystkim skuteczne przekonanie studentów do wykorzystania nabytej wiedzy, umiejętności i kompetencji w podejmowanej działalności zawodowej.

Słowa kluczowe: *bezpieczeństwo, metodologia, prognozowanie, edukacja, praktyka*

Security forecasting methods – methodological, educational, and pragmatic perspectives

Summary: Today, the need to conduct research and disseminate the results obtained in the security sciences is a necessity, especially in terms of their practical significance for human, social, and national security, but also in regard to educational dimension. Due to the turbulence and dynamics of change, as well as the multiplicity and new quality of challenges currently revealed in the state security environment, it is necessary to perceive the surrounding reality in a constructive manner and think about the future in a strategic way. Therefore, the authors' intention and the main purpose of the chapter is to discuss methodological, educational, and pragmatic aspects related to

dilemmas in the area of state security, including the use of specific methods, techniques and research tools that guarantee cognition of the object of research in a systematic, objective and reproducible manner. In this context, the use of methods, techniques, and research tools is a dimension of reflection on the essence of the need for security education, i.e. the need to build the potential necessary to take methodically accurate, thoughtful, properly designed, and organized activities for national security in all dimensions. The postulated standard of understanding and teaching security should be friendly and accessible at both the stage of education and in the service/employment positions of security studies graduates. Thus, the essence of education should be, first of all, to effectively convince students to use the acquired knowledge, skills, and competences in the undertaken professional activity and in relation to any entity acting for the benefit of safety.

Keywords: *security, methodology, forecasting, studies, practice*

Wstęp

Aby metodycznie realizować badania na rzecz bezpieczeństwa *sensu largo*, a zatem w wielu wymiarach przedmiotowych i podmiotowych, niezbędnym jest przekonanie do tego tych, którzy sprawianiem bezpieczeństwa zajmują się na co dzień. Nauka w służbie praktyki to nie tylko pusty slogan – nie tylko można, ale wręcz należy wypełniać go treścią. Metodologia bezpieczeństwa, a zatem stosowanie szeregu metod, technik i narzędzi badawczych w naukach o bezpieczeństwie, służy temu, aby zagrożenia i szanse ujawniające się w otoczeniu państwa (a także siły i słabości) prognozować. Z naukowego punktu widzenia wydaje się to oczywiste. Niekoniecznie jednak jest oczywiste z punktu widzenia tych, którzy sprawianiem bezpieczeństwa się zajmują, niezależnie od poziomu działania państwa, w jakim funkcjonują.

Swoistym wyzwaniem dla bezpieczeństwa państwa w tym obszarze jest więc edukacja. Tu pojawia się pytanie: czy Polska w ogóle potrzebuje szerokiej koncepcji bezpieczeństwa, umożliwiającej zajęcie czytelnego stanowiska wobec ujawniających się wyzwań, przeciwstawienia pojawiającym się zagrożeniom, wreszcie wykorzystania szans? A jeżeli tak, to jaka powinna być ta koncepcja¹. Dla tych, którzy „czują” bezpieczeństwo, te wyrażone przed 20 laty pytania nie straciły na aktualności.

Przyjmując, że Polska zawsze takich koncepcji będzie potrzebowała, warto się zastanowić nad kolejnym pytaniem: kto powinien te krótko, średnio i długoterminowe strategie funkcjonowania państwa w aspekcie jego

¹ A. Dawidczyk, *Nowe wyzwania, zagrożenia i szanse dla bezpieczeństwa Polski u progu XXI wieku*, AON, Warszawa 2001, s. 7.

bezpieczeństwa przygotowywać? W opinii autorów niniejszego rozdziału odpowiedź jest następująca: ci, którzy się na tym znają, a tym samym są przekonani o potrzebie opracowywania takich strategii.

Swego czasu prof. Marian Cieślarczyk² na jednym z naukowych spotkań stwierdził, że aby w miarę swobodnie poruszać się w naukowej materii środowiska bezpieczeństwa należy z nim świadomie obcować około 10 lat. To gwarantować powinno perspektywę rzetelnego, naukowego rozumienia tego, czym jest szeroko rozumiane bezpieczeństwo. A co z politycznymi decydentami? To oni przecież mają decydujący głos odnośnie tego, na ile wiedza ekspercka w tym zakresie (także naukowa) zostanie wykorzystana. Potrzeba edukowania zarówno osób podejmujących badania w obszarze bezpieczeństwa, jak i decydentów jest w tym kontekście bezdyskusyjna. Edukacja jest więc (na każdym etapie rozwoju człowieka) ważnym elementem kształtowania jego bieżącego, jak też przyszłego postrzegania otaczającej go rzeczywistości oraz futurystycznego myślenia o przyszłości.

Jak zauważa Ryszard Wróblewski, w naukach o bezpieczeństwie współcześnie zasadnicza uwaga badaczy tej dyscypliny zwrócona jest na problemy bezpieczeństwa obywateli i społeczeństwa posiadającego instytucję państwa. Jedynie państwo może pełnić funkcje głównego gwaranta bezpieczeństwa swoim obywatelom. Tworzone przez państwo systemy bezpieczeństwa (narodowego) mogą stanowić platformę urzeczywistniania warunków przetrwania i rozwoju zarówno dla jednostek, jak i samej instytucji państwa³. Uprawnione jest zatem przyjęcie założenia, że głównym podmiotem referencyjnym w naukach o bezpieczeństwie jest państwo.

W pierwszej części opracowania autorzy odwołali się do metodologicznych aspektów związanych z podejmowaniem badań i rozwiązywaniem dylematów w obszarze bezpieczeństwa państwa, podkreślając potrzebę stosowania metod, technik i narzędzi badawczych gwarantujących poznanie przedmiotu badań w sposób usystematyzowany, obiektywny i powtarzalny.

Perspektywa metodologiczna

Niedojrzałość metodologiczna nauk o bezpieczeństwie wymusza na badaczach poszukiwanie nowych i/lub modyfikację już istniejących metod,

² Prof. M. Cieślarczyk, pierwszy prezes Polskiego Towarzystwa Nauk o Bezpieczeństwie, pracownik naukowy Wojskowej Akademii Technicznej w Warszawie.

³ R. Wróblewski, *Wprowadzenie do nauk o bezpieczeństwie*, Wyd. UPH w Siedlcach, Siedlce 2017, s. 82.

technik i narzędzi badawczych, w związku z czym naukowe nimi zainteresowanie wydaje się koniecznością i sprzyja budowaniu tożsamości tej dyscypliny naukowej. Poprzez identyfikację i opis metod, technik i narzędzi badawczych, wykorzystywanych w ramach studiów nad bezpieczeństwem (ang. *security studies*), studiów strategicznych (ang. *strategic studies*), a także innych dyscyplin naukowych, możliwe jest ich dostosowanie do potrzeb w obszarze badań nad bezpieczeństwem prowadzonych na polskim gruncie.

W literaturze przedmiotu niewiele jest opracowań⁴, które proponują względnie autonomiczny zbiór metod, technik i narzędzi badawczych, które z powodzeniem wykorzystać można w badaniach bezpieczeństwa. Nauki o bezpieczeństwie – wyodrębnione jako samodzielna dyscyplina naukowa 10 lat temu – nadal korzystają z dorobku metodologicznego innych dyscyplin naukowych, w tym m.in. nauk o zarządzaniu i jakości, nauk socjologicznych, matematyki i innych. O ile aparat pojęciowo-znaczeniowy tej dyscypliny jest systematycznie uzupełniany przez teoretyków, o tyle nie wypracowano dotychczas właściwego wyłącznie naukom o bezpieczeństwie katalogu metod, technik i narzędzi badawczych, które w sposób usystematyzowany, obiektywny i powtarzalny gwarantowałyby poznanie otaczającej rzeczywistości, szczególnie w warunkach dynamicznie zmieniającego się otoczenia państwa. Niemniej jednak powstanie autonomicznej dyscypliny nauki o bezpieczeństwie⁵ było milowym krokiem na drodze budowania podstaw ku bardziej pragmatycznemu i metodycznemu rozumieniu bezpieczeństwa przez środowisko naukowe, ale także decydentów.

Turbulencyjność i dynamika zmian, wielość i nowa jakość ujawniających się aktualnie w środowisku bezpieczeństwa państwa wyzwań, wymuszają na badaczach postrzeganie otaczającej rzeczywistości w sposób konstruktywny i strategiczne myślenie o przyszłości. Środowisko bezpieczeństwa państwa w XXI wieku charakteryzuje się m.in. takimi cechami jak:

⁴ Zob. szerzej: A. Dawidczyk, *Analiza strategiczna w dziedzinie bezpieczeństwa państwa. Wybrane metody*, Difin, Warszawa 2020, a także A. Dawidczyk, J. Jurczak, P. Łuka, *Metody, techniki, narzędzia nauk o bezpieczeństwie*, Difin, Warszawa 2019; Z. Ścibiorek, B. Wiśniewski, A. Dawidczyk, B. Kuc, *Bezpieczeństwo wewnętrzne. Podręcznik akademicki*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2017.

⁵ Zob. Uchwała Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów z dnia 28 stycznia 2011 r. zmieniająca uchwałę w sprawie określenia dziedzin nauki i dziedzin sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych (M.P. 2011 Nr 14, poz. 149), eli.sejm.gov.pl/eli/MP/2011/149/ogl, data dostępu: 16.06.2021.

zmiennosc, złożoność i nieprzewidywalność⁶, a także sieciowość i nielinowość⁷. Również ścisły podział otoczenia państwa na jednorodne sektory od kilkunastu już lat budzi wątpliwości teoretyków i praktyków⁸.

Funkcjonowanie państw zdeterminowane jest współcześnie przez istniejące i prognozowane zbiory zagrożeń i szans, a nie ich pojedyncze kategorie z prostego względu – ujawniające się zdarzenia i procesy mają złożony i dynamiczny charakter, oddziałują na siebie na wiele sposobów, tworząc tym samym wieloelementowe kombinacje. Cytując za Andrzejem Dawidczykiem, „zmiany (...) wkradają się w nasze życie i przynoszą chaos, kryzysy polityczne, ekonomiczne i wojskowe, wywołują konflikty i wojny (coraz częściej całkiem nowego, innego niż dotychczas rodzaju), przewartościowują nasz stosunek do otaczającego świata (zazwyczaj na niekorzyść), rodzą postawy i zachowania społeczne diametralnie odbiegające od tych ukształtowanych przez dziesięciolecia”⁹. Zmiany te – jak słusznie wskazuje Ilona Penc-Pietrzak – następują w sposób nagły, nieoczekiwany i mają wielowymiarowy charakter, odbiegający od dotychczasowych doświadczeń i prognoz¹⁰. A przecież o wartości nauki przesądza jej zdolność do przewidywania i identyfikacji czynników determinujących kierunek zmian procesów w czasie. Niemniej jednak autorzy niniejszej publikacji podzielają stanowisko, że „o przetrwaniu państwa w warunkach nieprzewidywalności otoczenia decydować będą w zasadniczy sposób warunki kształtowane przez te elementy otoczenia, których nie jesteśmy (z racji nierozpoznawalności) w stanie badać”¹¹. Pogląd ten coraz powszechniej ujawnia się w literaturze przedmiotu¹², wskazuje się bowiem na ścisły związek pomiędzy tym, co wiemy; tym, czego nie wiemy; tym, czego wiedzieć nie możemy i tym, czego wiedzieć nie chcemy¹³. Tomasz Aleksandrowicz odwołuje się

⁶ A. Dawidczyk, *Bezpieczeństwo. Obronność. Wojskowość. Problemy planowania strategicznego*, Difin, Warszawa 2019, s. 13-22.

⁷ P. Sienkiewicz, *25 wykładów – wykład XVI. Metodologiczne problem badania systemów bezpieczeństwa*, AON, Warszawa 2013, s. 245.

⁸ B. Buzan, O. Waever, J. de Wilde, *Security. A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner Publishers, Londyn 1998, s. 163-171; a także A. Collins, *Contemporary Security Studies. 5th Edition*, Oxford University Press, Oxford 2019, s. 191-280.

⁹ A. Dawidczyk, *Bezpieczeństwo. Obronność...*, dz. cyt., s. 15.

¹⁰ I. Penc-Pietrzak, *Planowanie strategiczne w nowoczesnej firmie*, Wolters Kluwer, Warszawa 2010.

¹¹ A. Dawidczyk, *Bezpieczeństwo. Obronność...*, dz. cyt., s. 21.

¹² Zob. szerzej: B. Buzan, L. Hansen, *The Evolution of International Security Studies*, Cambridge University Press, Cambridge 2016.

¹³ T.R. Aleksandrowicz, *Kluczowe megatrendy w bezpieczeństwie państwa XXI wieku*, Difin, Warszawa 2020, s. 138, [za:] Ch. Daase, O. Kessler, *Knowns and Unknowns in „The*

w tym kontekście do teorii „czarnych łabędzi” Nassima Nicolasa Taleba, który twierdzi, że coraz częściej ujawniają się zdarzenia – zjawiska nietypowe, które nie wpisują się w opracowane modele i pozostają poza marginesem obserwowanej i analizowanej rzeczywistości, co w konsekwencji narusza prognozowane tendencje¹⁴. I choć prognozowanie ma ograniczony charakter z uwagi na nieprzewidywalność tych zmian, a formułowane prognozy tylko z określonym prawdopodobieństwem wskazują na możliwość wystąpienia określonych zdarzeń i procesów w zakładanym okresie prognozy, to nadal czynność przewidywania – predykcji przy wykorzystaniu określonych metod, technik i narzędzi badawczych pozostaje użytecznym sposobem postępowania w rozwiązywaniu poznawczych sytuacji problemowych w naukach o bezpieczeństwie.

Potrzeba prowadzenia badań i upowszechnianie uzyskanych wyników w naukach o bezpieczeństwie jest koniecznością, szczególnie w aspekcie ich praktycznego znaczenia dla bezpieczeństwa człowieka, społeczeństwa i państwa, ale również w wymiarze edukacyjnym, na co zwrócono już uwagę we wstępie. Zastosowanie i doskonalenie już istniejących metod: jakościowych, jakościowo-ilościowych i ilościowych w badaniach bezpieczeństwa przyczynić się może do zredukowania niepewności charakterystycznej dla środowiska bezpieczeństwa państwa, a także diagnozy złożoności zjawisk i procesów ujawniających się w jego otoczeniu, choć z pewnością nie wyeliminuje tych cech całkowicie.

Perspektywa edukacyjna

Każdy obywatel powinien mieć zdolność do co najmniej ogólnego rozumienia istoty funkcjonowania państwa, w tym również w kontekście zapewnienia bezpieczeństwa w wielu jego wymiarach. Jest to niezbędne do tego, żeby dostrzegać funkcję państwa jako gwaranta zrównoważonego rozwoju państwa i jego obywateli w różnych obszarach ich aktywności.

Podkreślić jednocześnie należy, że w teorii i praktyce bezpieczeństwa nie można jednak faworyzować aparatu państwowego jako kluczowego przedmiotu referencyjnego, bowiem jego rola jest służebna wobec

War on Terror”: Uncertainty and the Political Construction of Danger, „Security Dialogue”, December 2007, vol. 38, no. 4, s. 411-434.

¹⁴ T.R. Aleksandrowicz, *Kluczowe megatrendy w bezpieczeństwie...*, dz. cyt., s. 136-140.

jednostek i społeczeństwa¹⁵. Swego rodzaju referencyjnym podmiotem bezpieczeństwa są także Ci, których świadomość w zakresie rozumienia bezpieczeństwa i potrzeby jego prognozowania należy budować. Całe środowisko akademickie, naukowe powinno być zainteresowane kształceniem tych, którzy tu i teraz, ale także w tej nieodległej i dalszej rzeczywistości decydują lub decydować będą o kształcie działań podejmowanych na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa. Zdarza się, że są to działania determinowane wymogami stawianymi przez przełożonych czy innych, którzy w demokratycznym państwie mają mandat sprawowania władzy politycznej. Tak czy inaczej wspólnym mianownikiem racjonalnego rozumienia potrzeby prognozowania bezpieczeństwa i przygotowywania instytucji państwa do przyszłych wyzwań w wymiarze strategicznym jest edukacja. Najlepiej gdyby była ona oparta o ekspercką wiedzę i zastosowanie metod naukowych. Niezłym połączeniem wydaje się praca naukowa w obszarze bezpieczeństwa poprzedzona służbą w charakterze żołnierza, funkcjonariusza czy też w innych profesjach z obszaru „sprawiania” bezpieczeństwa. W naukach o bezpieczeństwie tkwi ogromny kapitał takich rozważnych i bardzo doświadczonych osób. Jednak podstawą racjonalnych działań w obszarze bezpieczeństwa jest nie tylko uprawianie nauki, ale równolegle także szeroko zakrojona edukacja – w szczególności na etapie studiów na kierunku bezpieczeństwo (publiczne, wewnętrzne, narodowe, państwa, międzynarodowe). To tam kształtuje się właściwa ośnova dostrzegania istoty bezpieczeństwa. W trakcie kształcenia studenci zarówno cywilni, jak i funkcjonariusze Policji, Straży Granicznej, Służby Ochrony Państwa, strażacy, żołnierze i inni, często po wielu latach służby/pracy, odkrywają istotę rozumienia bezpieczeństwa. Zauważalne jest również, że doświadczenia zawodowe (tych zawodowo doświadczonych) jawnie determinują ich sposób postrzegania i rozumienia bezpieczeństwa, często ujawniając deficyty w tym zakresie. Bezpieczeństwo zatem „sprawiać się” powinno poprzez jego rozumienie na podstawie wystandaryzowanych podstaw, poprzez naukę, prowadzenie badań i rozwiązywanie specyficznych problemów.

Uruchomiono wiele kierunków studiów, które miały na celu edukację, ale także promowanie nowoczesnego sposobu myślenia o bezpieczeństwie. Studenci studiujący na kierunkach studiów kształcących w zakresie bezpieczeństwa państwa powinni nabyć rozumienie strategii bezpieczeństwa,

¹⁵ R. Wróblewski, *Bezpieczeństwo narodowe. Zintegrowane i zrównoważone*, Wyd. Naukowe UPH w Siedlcach, Siedlce 2019, s. 324.

w szczególności przez pryzmat organizacji, jaką jest państwo. Zdobyta wiedza, umiejętności i kompetencje społeczne mogą jednak mieć także wymiar uniwersalny – pozwalający na wykorzystanie ich w odniesieniu do każdej innej organizacji¹⁶. Katalog potrzeb w tym zakresie, a także miejsc pracy dla absolwentów kierunku studiów bezpieczeństwo (publiczne, wewnętrzne, narodowe, państwa, międzynarodowe), to przecież pojemna sfera działalności gospodarczej. Wielowymiarowe zagrożenia niejako wymuszają podejmowanie coraz bardziej specjalistycznych działań zapobiegawczych i niwelujących ujawniane zagrożenia w zasadzie w odniesieniu do każdego podmiotu.

Zakładane efekty uczenia się określone dla zajęć z przedmiotu „Metodologia bezpieczeństwa” realizowanych w Wyższej Szkole Policji w Szczytnie uwzględniają m.in.:

- w zakresie wiedzy: posiadanie wiedzy o najważniejszych kategoriach i doktrynach ontologicznych; umiejętność określania zależności między metodologią, ontologią, epistemologią i aksjologią oraz wynikające z tych zależności rygory i konsekwencje w badaniach naukowych; posiadanie pogłębionej wiedzy o granicach i możliwościach stosowania metodologii badań bezpieczeństwa do rozwiązywania problemów skutecznego działania instytucji i organów państwa odpowiedzialnego za bezpieczeństwo; znajomość podstaw stosowania metod, technik i narzędzi badawczych wykorzystywanych w ramach procesów analitycznych, planistycznych oraz implementacyjnych związanych z funkcjonowaniem państwa i jego instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo; znajomość stanu i zakresu praktycznych rozwiązań metodologicznych wykorzystywanych na użytek tworzenia strategii i systemów bezpieczeństwa państwa;
- w zakresie umiejętności: identyfikacja i formułowanie problemów badawczych związanych z funkcjonowaniem państwa i jego instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo; umiejętność praktycznego posługiwania się konkretnymi metodami, technikami i narzędziami badawczymi w odniesieniu do rozwiązywania praktycznych problemów bezpieczeństwa państwa;

¹⁶ Zob. G. Gierszewska, M. Romanowska, *Analiza strategiczna przedsiębiorstwa*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2009; L.J. Krzyżanowski, *O podstawach kierowania organizacjami inaczej: paradygmaty, modele, metafory, filozofia, metodologia, dylematy, trendy*, PWN, Warszawa 1999.

- w zakresie kompetencji społecznych: przygotowanie do pełnienia funkcji organizatora i lidera badań w dziedzinie bezpieczeństwa na stanowiskach wykonawczych w strukturach bezpieczeństwa wewnętrznego państwa; posiadanie świadomości wagi i znaczenia metodologii bezpieczeństwa jako narzędzia poprawności i racjonalności decyzji i działań podejmowanych przez instytucje i struktury odpowiedzialne za bezpieczeństwo; posiadanie umiejętności dokonywania wyboru, podejmowania decyzji i proponowania pożądanych z punktu widzenia efektywności rozwiązań praktycznych wynikających z przeprowadzonych badań.

Być może warto, aby kształcenie na studiach z zakresu bezpieczeństwa (w jego zasadniczej części) zostało poddane swego rodzaju standaryzacji. Można z tym pomysłem polemizować, ale warto się nad nim poważnie zastanowić. Być może jednolity standard rozumienia i uczenia bezpieczeństwa powinien być wypracowany przez środowisko akademickie i pragmatyków zaangażowanych w nauczanie tak, aby był przyjazny i przystępny zarówno na etapie edukacji, jak i na stanowiskach służby/pracy absolwentów tego kierunku studiów. W ocenie autorów niniejszego opracowania należałoby nadać temu kształceniu taką formułę, która pozwalałaby podstawy myślenia o bezpieczeństwie praktycznie przekładać na podejmowane na różnych szczeblach państwowej administracji decyzje i działania.

W tym kontekście podkreślić należy, że w badaniach nad bezpieczeństwem *sensu largo* i stosownie do rozwiązywanych problemów, oprócz klasycznych metod teoretycznych i empirycznych, z powodzeniem wykorzystać można również elementy statystyki¹⁷, a także metody badań typu *foresight*¹⁸, które poprzez przewidywanie, monitorowanie i prognozowanie umożliwiają aktywne budowanie obrazu przyszłości¹⁹, w tym bezpieczeństwa. Piotr Daniluk rozróżnia następujące metody użyteczne w badaniach bezpieczeństwa

¹⁷ M. Mróz, S. Sirko, *Elementy statystyki w badaniach naukowych*, [w:] *Metody, techniki i narzędzia badawcze oraz elementy statystyki stosowane w pracach magisterskich i doktorskich*, AON, Warszawa 2006, s. 62-82.

¹⁸ P. Daniluk, *Badania typu foresight a analiza strategiczna*, [w:] A. Nowakowska-Krystman, W. Zubrzycki, P. Daniluk, E. Mazur-Cieślak (red.), *Terroryzm w ujęciu analiz strategicznych*, Difin, Warszawa 2015, s. 25-30.

¹⁹ L.J. Jasiński, *Myślenie perspektywiczne. Uwarunkowania badania przyszłości typu foresight*, Instytut Nauk Ekonomicznych PAN, Warszawa 2007, s. 11-12.

państwa, nawiązując tym samym do metod wykorzystywanych w ekonomii i finansach oraz w naukach o zarządzaniu i jakości²⁰:

- metody analizy otoczenia ogólnego:
 - metody jakościowe: metoda PEST, metody scenariuszowe stanów otoczenia państwa, metoda ETOP;
 - metody ilościowe: analiza szeregów czasowych, analiza luki strategicznej;
- metody analizy otoczenia celowego:
 - metody jakościowe: badanie profilu sektora, badanie pięciu sił w sektorze, metody portfelowe;
 - metody ilościowe: analiza strategicznej luki sektorowej, analiza krzywej doświadczenia, analiza cyklu życia sektora;
- metody analizy potencjału podmiotu:
 - metody jakościowe: analiza kluczowych czynników sukcesu, bilans podmiotu;
 - metody ilościowe: analiza ekonomiczna, analiza finansowa, analiza wskaźnikowa;
- metody zintegrowane:
 - metody jakościowe: analiza SWOT, analiza TOWS, analiza SPACE;
 - metody ilościowe: zintegrowane metody prognozowania gospodarczego²¹.

Zróznicowany katalog metod, technik i narzędzi badawczych, które w opinii autorów z powodzeniem wykorzystać można w naukach o bezpieczeństwie wskazano również w publikacji *Prognozowanie kryminologiczne w wymiarze społecznym. Tom 1 i 2*²².

Praktyczne nauczanie metodologii bezpieczeństwa może być również oparte o Strategiczny Przegląd Bezpieczeństwa Narodowego RP²³

²⁰ Zob. szerzej: G. Gierszewska, M. Romanowska, *Analiza strategiczna...*, dz. cyt.

²¹ P. Daniluk, *Wyzwania i zagrożenia XXI wieku. Wybrane metody badań*, [w:] *Metodologia badań bezpieczeństwa narodowego. Tom IV*, P. Sienkiewicz, M. Marszałek, H. Świeboda (red.), AON, Warszawa 2012, s. 145; a także P. Daniluk, *Bezpieczeństwo i zarządzanie. Analiza strategiczna*, Difin, Warszawa 2015.

²² *Prognozowanie kryminologiczne w wymiarze społecznym. Tom 1. Metodologia. Analiza. Tendencje rozwojowe*, B. Hołyst (red.), PWN, Warszawa 2017; a także *Prognozowanie kryminologiczne w wymiarze społecznym. Tom 2. Modele prognostyczne. Przestępczość. Wiktymizacja. Profilaktyka*, B. Hołyst, N. Malec, Z.M. Wawrzyniak (red.), PWN, Warszawa 2018.

²³ Zob. Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, *Strategiczny Przegląd Bezpieczeństwa Narodowego RP. Główne wnioski i rekomendacje dla Polski*, Warszawa 2012.

wykorzystany na potrzeby opracowania Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP z 2014 r. Nauczanie metodologii bezpieczeństwa w Wyższej Szkole Policji w Szczytnie w ostatnich 10 latach zostało oprzyrządowane starannie wypracowaną literaturą (zob. w szczególności wskazane publikacje Andrzeja Dawidczyka, Grażyny Gierszewskiej, Marii Romanowskiej, Tomasza Aleksandrowicza i in.). Standard kształcenia w ramach zajęć „Metodologia bezpieczeństwa” obejmuje następujący algorytm czynności podejmowanych przez studentów:

- 1) przeprowadzenie analizy strategicznej w celu identyfikacji i prognozowania zagrożeń i szans ujawniających się w środowisku bezpieczeństwa przy wykorzystaniu modelu otoczenia państwa składającego się z biosfery, technosfery, socjosfery (w tym subsfera polityczna, informacyjna, kulturowa, demograficzna i inne);
- 2) zidentyfikowanie trendów i wyzwań (zagrożeń i szans) dla bezpieczeństwa państwa – przy czym identyfikacja ta prowadzona jest ze świadomością przenikania się różnych procesów oraz wymiarów podmiotowych i przedmiotowych bezpieczeństwa;
- 3) operacjonalizacja zagrożeń i szans na zakładany okres prognozy poprzez ocenę potencjalnej siły wpływu zagrożeń i szans na stopień osiągania interesów narodowych oraz prawdopodobieństwa ich wystąpienia w zakładanym okresie prognozy (niezbędne jest tu duże doświadczenie „ekspertów” oraz zdolności analitycznego i futurystycznego myślenia);
- 4) uporządkowanie zbiorów zagrożeń i szans o określonych wartościach siły wpływu i prawdopodobieństwa wystąpienia umożliwia zarysowanie scenariuszy stanów otoczenia państwa w czterech wariantach (optymistycznym, pesymistycznym, realistycznym i niespodziankowym), które wykorzystywane są jako narzędzie testowania rozwiązań zawartych w koncepcjach działania;
- 5) określenie celów polityki bezpieczeństwa państwa przy wykorzystaniu zidentyfikowanych uprzednio zagrożeń i szans, stanowiących podstawę wyprowadzenia potrzeb narodowych i systemowych, a także interesów narodowych;
- 6) opracowanie koncepcji działania (opcji strategicznych) stosownie do zidentyfikowanych celów polityki bezpieczeństwa państwa, tj. wskazanie kompilacji narzędzi, środków, sposobów i zasobów pozostających

w dyspozycji państwa sprzyjających osiągnięciu założonych celów strategicznych;

- 7) weryfikacja (testowanie) koncepcji działania przez pryzmat treści scenariusza(y) opracowanych przez odrębne zespoły ekspertów i wybór opcji strategicznej;
- 8) projektowanie i/lub optymalizacja struktur wykonawczych służących realizacji celów zapisanych w koncepcji z uwzględnieniem iteracyjnego charakteru koncepcji działania (strategii) i struktury realizacyjnej.

Taka sekwencja badania problemów bezpieczeństwa państwa pozwala na kompleksowe odniesienie się do problematyki w kontekście identyfikacji, oceny i operacjonalizacji wyzwań (zagrożeń i szans), projektowania scenariuszy, identyfikowania potrzeb, interesów narodowych i celów polityki bezpieczeństwa państwa, a także budowy struktur realizacyjnych i dopasowywaniu ich do rozwiązań zaprojektowanych w wielowariantowych koncepcjach działań. Ten logiczny ciąg metodycznych działań jest w konsekwencji zasobem wiedzy, umiejętności i kompetencji w swojej istocie komplementarnym. Istotne jest, że tak zarysowany algorytm czynności może w różnych kompilacjach być wykorzystywany w procesie analizy strategicznej, projektowania celów, budowy koncepcji działania oraz projektowania struktur realizacyjnych w zasadzie w odniesieniu do każdego typu organizacji, co z punktu widzenia absolwenta studiów na kierunku bezpieczeństwo (publiczne, wewnętrzne, narodowe, państwa, międzynarodowe) jest wysoce pożądane.

Perspektywa pragmatyczna

Walorem praktycznym tego modelu/standardu kształcenia z zakresu metodologii bezpieczeństwa jest połączenie funkcji użytkowych edukacji na różnym poziomie struktur państwa (i nie tylko), począwszy od poziomu gminy, skończywszy na poziomie bezpieczeństwa państwa, w tym także w kontekście środowiska międzynarodowego. Oczywiście nabywanie wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych w przedmiotowym zakresie uwzględnia także doświadczenia zawodowe studentów i ich wcześniejszą edukację. Przekazywana na studiach na kierunku bezpieczeństwo (publiczne, wewnętrzne, narodowe, państwa, międzynarodowe) wiedza musi być na tyle wystandaryzowana i praktyczna, aby każdy absolwent studiów (oczywiście „oprzyrządowany” w wiedzę umiejętności i kompetencje

wypracowywane także w ramach innych przedmiotów) potrafił ją wykorzystać na wielu stanowiskach pracy w administracji rządowej, samorządowej, gospodarce. Istotą kształcenia powinno więc być przede wszystkim skuteczne przekonanie studentów do wykorzystania nabytej wiedzy, umiejętności i kompetencji w podejmowanej działalności zawodowej.

Praktycznym problemem w procesie kształcenia okazuje się często przeformatowanie myślenia studenta z poziomu gminy, powiatu czy nawet województwa na poziom instytucji, jaką jest państwo. Ale zdarzają się także przypadki innego rodzaju, gdy osoby funkcjonujące na wysokich szczeblach administracji rządowej (w tym administracji specjalnej) nieadekwatnie do uwarunkowań postrzegają problemy bezpieczeństwa lokalnych społeczności. Stąd też postulaty standaryzacji kształcenia w tym obszarze (w określonym zakresie), a także systematyczna wymiana doświadczeń pomiędzy ośrodkami akademickimi wydają się być uzasadnione.

Wnioski

Wnioski z rozważań nad nauczaniem metodologii bezpieczeństwa i wykorzystaniem metod, technik i narzędzi badawczych w tym obszarze to wymiar przemysłu nad istotą potrzeby kształcenia w tym zakresie, tj. potrzebą budowania potencjału niezbędnego do podejmowania trafnych metodycznie, przemyślanych, właściwie zaprojektowanych i zorganizowanych działań na rzecz bezpieczeństwa państwa we wszystkich wymiarach. Działania te mogą (i powinni) podejmować w zasadzie tylko ci, którzy posiadają umiejętność rozumienia środowiska bezpieczeństwa, także przez pryzmat stosowania właściwych metod prognozowania.

W opinii autorów niniejszego opracowania metody prognozowania bezpieczeństwa powinny być elementem edukacji na studiach na kierunku bezpieczeństwo (państwa, narodowe, wewnętrzne, międzynarodowe), a umiejętność rozumienia i posługiwania się nimi powinna być kształcona w wymiarze uniwersalnym, pozwalającym na ich zastosowanie w procesie rozwiązywania złożonych problemów bezpieczeństwa państwa, ale również każdej innej organizacji.

Warto rozważyć wypracowanie standardu kształcenia (w pewnym zakresie) na studiach z zakresu bezpieczeństwa tak, aby sposób myślenia o bezpieczeństwie państwa był w istotnej części kategorią uniwersalną (opartą na dorobku nauk o bezpieczeństwie).

Wiedza, a także umiejętności i kompetencje społeczne określone w programach studiów na kierunku bezpieczeństwo powinny nadto odwoływać się do nauk takich jak ontologia, aksjologia, epistemologia czy metodologia ogólna, co sprzyjać będzie stosowaniu usystematyzowanego, obiektywnego i powtarzalnego sposobu poznawania rzeczywistości, szczególnie w warunkach dynamicznie zmieniającego się otoczenia, i wykorzystaniu wiedzy naukowej w realizowanej działalności zawodowej.

Bibliografia

- Aleksandrowicz T.R., *Kluczowe megatrendy w bezpieczeństwie państwa XXI wieku*, Difin, Warszawa 2020.
- Buzan B., Hansen L., *The Evolution of International Security Studies*, Cambridge University Press, Cambridge 2016.
- Buzan B., Waever O., de Wilde J., *Security. A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner Publishers, Londyn 1998.
- Collins A., *Contemporary Security Studies. 5th Edition*, Oxford University Press, Oxford 2019.
- Daniluk P., *Bezpieczeństwo i zarządzanie. Analiza strategiczna*, Difin, Warszawa 2015.
- Dawidczyk A., *Analiza strategiczna w dziedzinie bezpieczeństwa państwa. Wybrane metody*, Difin, Warszawa 2020.
- Dawidczyk A., *Bezpieczeństwo. Obronność. Wojskowość. Problemy planowania strategicznego*, Difin, Warszawa 2019.
- Dawidczyk A., Jurczak J., Łuka P., *Metody, techniki, narzędzia nauk o bezpieczeństwie*, Difin, Warszawa 2019.
- Dawidczyk A., *Nowe wyzwania, zagrożenia i szanse dla bezpieczeństwa Polski u progu XXI wieku*, Wydawnictwo AON, Warszawa 2001.
- Gierszewska G., Romanowska M., *Analiza strategiczna przedsiębiorstwa*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2009.
- Jasiński L.J., *Myślenie perspektywiczne. Uwarunkowania badania przyszłości typu foresight*, Instytut Nauk Ekonomicznych PAN, Warszawa 2007.
- Krzyżanowski L.J., *O podstawach kierowania organizacjami inaczej: paradygmaty, modele, metafory, filozofia, metodologia, dylematy, trendy*, Warszawa 1999.
- Metodologia badań bezpieczeństwa narodowego. Tom IV*, Sienkiewicz P., Marszałek M., Świeboda H. (red.), AON, Warszawa 2012.
- Mróz M., Sirko S., *Elementy statystyki w badaniach naukowych, [w:] Metody, techniki i narzędzia badawcze oraz elementy statystyki stosowane w pracach magisterskich i doktorskich*, AON, Warszawa 2006.
- Nowakowska-Krystman A., Zubrzycki W., Daniluk P., Mazur-Cieślik E., *Terroryzm w ujęciu analiz strategicznych*, Difin, Warszawa 2015.

- Penc-Pietrzak I., *Planowanie strategiczne w nowoczesnej firmie*, Wolters Kluwer, Warszawa 2010.
- Prognozowanie kryminologiczne w wymiarze społecznym. Tom 1. Metodologia. Analiza. Tendencje rozwojowe*, Hołyst B. (red.), PWN, Warszawa 2017.
- Prognozowanie kryminologiczne w wymiarze społecznym. Tom 2. Modele prognostyczne. Przestępczość. Wiktyimizacja. Profilaktyka*, Hołyst B., Malec N., Wawrzyniak Z.M. (red.), PWN, Warszawa 2018.
- Sienkiewicz P., 25 wykładów – wykład XVI. *Metodologiczne problem badania systemów bezpieczeństwa*, AON, Warszawa 2013.
- Ścibiorek Z., Wiśniewski B., Dawidczyk A., Kuc B., *Bezpieczeństwo wewnętrzne. Podręcznik akademicki*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2017.
- Wróblewski R., *Bezpieczeństwo narodowe. Zintegrowane i zrównoważone*, Wyd. Naukowe UPH w Siedlcach, Siedlce 2019.
- Wróblewski R., *Wprowadzenie do nauk o bezpieczeństwie*, Wyd. Naukowe UPH w Siedlcach, Siedlce 2017.
- Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2014.
- Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2020.
- Strategiczny Przegląd Bezpieczeństwa Narodowego RP. Główne wnioski i rekomendacje dla Polski*, Warszawa 2012.
- Uchwała Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów z dnia 28 stycznia 2011 r. zmieniająca uchwałę w sprawie określenia dziedzin nauki i dziedzin sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych (M.P. 2011 Nr 14, poz. 149).